

מבפנים] **קא חשיב**. ושם היה רחבו עשר אמה שהוא שלישי היקיפו.

תני רבי חייא: **יום שעשה שלמה היה מחזיק מאה וחמשים מקוה טהרה.**

ומקשינן: **מכדי**, הרי שיעור מקוה כמה הוי — **ארבעים סאה.**

כדתניא: כתיב "ורחץ במים את כל בשרו" י-ב-1 [הגירסא על פי גמרא פסחים דף קט.], ודרשינן:

"במים" — **במי מקוה**, ולא במים חיים. ד"מים" משמע מים מחוברין ומכונסין יחדיו. (92)

"כל" בשרו, מדלא כתב "בשרו", משמע — **מים שכל גופו עולה בהן** [שאינו נראה, אלא כולו מכוסה בהן. רש"י פסחים דף קט.].

וכמה הן?

אמה על אמה בריבוע, ברובם [בגובה] שלש אמות.

ושיערו חכמים למי מקוה, שהן **ארבעים סאה.**

ולפי חשבון זה, כמה אמות מעוקבות [אמה על אמה ברום אמה] הוו להו בים של שלמה, שהיה עשר אמות על עשר אמות ברום חמש אמות [אילו היה הים עשוי בריבוע]?

חמש מאה גרמידי חמש מאות אמות מעוקבות [אמה על אמה ברום אמה]!

גדולה לטבילת כהנים, מוצק ביציקה, ולא בהכאת קורנס, עשר באמה רחבו משפתו עד שפתו, עגול סביב, וחמש באמה קומתו.

וקו שלשים באמה יסוב אותו סביב".

הרי שהים העגול שהיה רחבו עשר אמה, היה היקיפו כפול שלשה!

ומקשינן: **והא איכא נמי רוחב שפתו?!**

דקא סלקא דעתין שהכתוב מדבר על היקף הים מבחוץ, וכיון שרחבו היה עשר אמה מבפנים, נמצא שאם תוסיף את עובי שפתו יהיה רוחב ההיקף יותר משליש ההיקף?!

ומשינן: **אמר רב פפא**: רוחב שפתו היה דק מאד.

דהא "שפת פרח שושן" כתיב ביה. דכתיב

"ועביו [שולי דפנותיו מלמטה, ותחתית רש"י מלכים] — טפח.

ושפתו [בגובה הים, אצל פיו] — כמעשה כוס פרח שושן [דק מאד כפרח שושן [שושנה]. (91)

אלפים בת [מדה בת שלש סאין] יכיל הים".

ומכל מקום, תמהינן:

והאיכא ברחבו האי משהו של עובי דפנותיו משני צדיו, ונמצא שאין החשבון מכוון?!

ומשינן: **כי קא חשיב** קרא "וקו שלשים באמה יסוב אותו סביב", לא על היקף הים מבחוץ קאי קרא. אלא **מגואי** [היקפו

92. ברש"י לעיל דף ד: כתב: דדרשינן לה מדלא כתיב: במים "חיים".

91. ובמלכים פירש רש"י: "כמעשה שפת כוס ששותין בו, ומצוייר פרח ושושן".

וכך הוא החשבון: תחילה חלקהו לעשר רצועות.

הרי לכל רצועה עשר אמות אורך ברוחב אמה ורום חמש.

חתכם לחתיכות של אמה על אמה ברום חמש.

הרי מאה חתיכות של אמה על אמה ברום חמש.

שים החתיכות זו על זו, הרי לך חמש מאות פעמים אמה על אמה ברום אמה.

ועתה צא וחשוב כמה מקואות טהרה יש בחמש מאה גרמידי, כאשר ידוע, שאמה על אמה ברום שלש אמות הוא מקוה טהרה!

ויצא לך החשבון:

לתלת מאה גרמידי: מאה מקואות טהרה, שהרי כל שלש מהם מהוים מקוה אחת!

למאה וחמשיין גרמידי: חמשיין מקואות טהרה!

הרי שמארבע מאות וחמשים גרמידי, יש כבר מאה וחמשים מקואות טהרה.

ותיקשי: בארבע מאה וחמשיין גרמידי סגיא! ואם כן, בים של שלמה, שהיו בו עוד חמשים גרמידי, היה יותר ממאה וחמשים מקואות טהרה?!

ומשנינן: הני מילי שהיה יכול להיות בים

של שלמה יותר מארבעה מאה וחמשיין מקואות, אילו היה הים עשוי בריבועא, בצורת ריבוע.

אבל ים שעשה שלמה — עגול היה, ומכיל פחות.

ועדיין תמהינן: מכדי, הרי כמה שטחו של המרובע יתר על שטחו של העיגול שבתוך הריבוע? כלומר: עיגול, שקוטרו שווה לצלע הריבוע?!

רביע מן הריבוע שמסביבו.

כלומר: שטחו של העיגול שווה לשלשת רבעי שטח הריבוע.⁽⁹³⁾

וכמו כן נפחו של כדור עגול, הוא פחות ברבע מנפח המעטפת המרובעת העוטפת אותו.

נמצא, שלארבע מאה גרמידי "מרובעות כביכול", בים של שלמה [אילו היה מרובע], יש מאה מקואות.

כי כיון שנפחו של העיגול הוא שלשה רבעים מן הנפח של המרובע העוטף אותו, הרי שמארבע מאות גרמידי "מרובעות כביכול", יש להפחית רבע, ונותרו תלת מאה גרמידי, שהן מאה מקואות.

ולמאה גרמידי "מרובעות כביכול", יש עשרים וחמשה מקואות, שהרי המאה המרובעות כביכול, אינן אלא שבעים וחמש גרמידי [לאחר שהפחתנו רבע], שהן עשרים וחמש מקואות.

בתוס' לקמן נו:.

93. רש"י הוכיח זאת, ובתוס' סוכה דף ת. דחו התוס' הוכחה זו והוכיחו באופן אחר, וראה גם

והשתא תיקשי: **הני** — מאה מקואות, ועוד עשרים וחמש מקואות — **מאה עשרים וחמשה** מקואות בלבד **הו** להו בים של שלמה שהיה עגול, והיכי אמרת שהיה הים מחזיק מאה וחמשים מקואות טהרה?!

ומשנינן: **תני רמי בר יחזקאל: ים שעשה שלמה, שלש אמות תחתונות** [מתוך גובה חמש אמות] **מרובעות היו**. ורק שתיים עליונות עגולות היו. (94)

הרי שבשלש אמות תחתונות המרובעות, שהם תלת מאה גרמידי, יש מאה מקואות של אמה על אמה ברום שלש.

ובשתי אמות עליונות אילו היו מרובעות היה בהן תרי מאה גרמידי.

וכיון שהיו עגולות, אין לך אלא מאה וחמשים גרמידי, שהם חמשים פעמים אמה על אמה ברום שלש כשיעור מקוה.

הרי לך: מאה וחמשים מקואות שהיה מכיל ים של שלמה.

ותמהינן: **נחי דאיפכא** שהיו שלש אמות התחתונות עגולות, ושתיים העליונות מרובעות, **לא מצית אמרת** שהיתה צורת הים, ואז אינו מכיל מאה וחמשים מקואות, משום **ד"שפתו** — **עגול כתיב**.

אלא מכל מקום תיקשי, מנלן ששתי אמות היו עגולות?

אימא רק **חדא** אמה עגול בלבד היה, והשאר היה מרובע, והיה הים מחזיק יותר ממאה וחמשים מקואות?!

ומשנינן: **לא סלקא דעתך** שיהא הים מכיל יותר ממאה וחמשים מקואות של ארבעים סאה.

דכתיב בים של שלמה: **"אלפים בת יכיל"**.

"בת", כמה היא — **שלש סאין**.

דכתיב "מעשר, עשירית — הוא מידת ה"בת" **מן הכור, שהוא שלשים סאין**.

דחיה להו הני אלפיים מידות "בת" — **שיתא אלפי גריו** [מידה בגודל סאה. על פי הערוך], כשיעור מאה וחמשים מקואות של ארבעים סאה. (95)

ותמהינן: **הכא כתיב בקרא** שהים של שלמה **"אלפים בת יכיל"**.

והא כתיב קרא אחרניא על ים של שלמה, שהיה **"מחזיק מידות בתיבם** — **שלשת אלפים"?**

ומשנינן: **ההוא** אלף הנותרים — **לגודשא** לגודש המצטבר על שפת הכלי, כשאתה נותן בכלי דבר יבש.

כלומר: קרא קמא למידת לח, וקרא בתרא למידת יבש.

95. וביאר הריטב"א: בדין הוא דמתחלה הוה מצי לאתויי מהכא שיש בים שעשה שלמה מאה וחמשים מקואות "אלא שגלגלנו כל זה להודיע צורתו האיך היו בו אלפים בת הללו".

94. דהכי משמע קרא שחלקו מרובע וחלקו עגול, מדכתיב: "עגול סביב" אחר "משפתו אל שפתו", ולא כתיב: "עגול סביב" ואחר כך "משפתו אל שפתו", ודרשינן: שפתו עגול סביב, הא למטה משפתו מרובע הוי — גאון יעקב]

ובור של ספינה אלכסנדרית, שעושיין בה מיכל עץ כמין בור, ונותן שם מים מתוקים.

אף על פי שיש להן שוליים [תחתית] רחבות, ולא חדות [רע"ב] ועושיין הן כמו כלי. (97)

והן, אם היו בגודל שהן מחזיקות ארבעים פאה בלח, שהן כוריים [ששים סאה] ביבש — הרי הם טהורין, לפי שהם גדולים יותר מדאי ואין תורת כלי עליהם, שהרי איןן מיטלטלין מלא וריקן.

כי אם יטלטלום כשהם מלאים — ישברו בידי האנשים המטלטלים אותם. (98)

הרי, חזינן מהך מתניתין, דקתני: כלי המחזיק ארבעים סאה בלח, מחזיק כוריים ביבש — דגודשא הוי תילתא!

מתניתין:

לחייין שאמרו שהם מתירין את המבוי לטלטל בו — צריך שיהא גובהן עשרה טפחים. (99)

ורחבן ועוביין כל שהוא.

רבי יוסי אומר: רחבן [צידו של הלחי הסותם את פתח המבוי] שלשה טפחים. (100) ועוביין כל שהוא.

אמר אביי: שמע מינה מהא דחזינן שהים של שלמה הכיל אלפים יחידות "בת" לחות, ואילו ביבש — משום גודשא — החזיק שלשת אלפים בתים:

האי גודשה של כלי: (96)

תלתא [שליש] מלבר הוי.

כלומר: תוספת הגודש היא שליש מן העיקר, עם תוספת הגודש.

ותנן נמי שגודשו של כלי שכזה, הוא שליש:

דתנן: אין כלי עץ מקבל טומאה אלא כשהוא במידה כזאת שניתן לטלטלו, הן כשהוא מלא והן כשהוא ריק.

אבל כלי עץ גדול, שאי אפשר לטלטלו — לא מקבל טומאה.

ולפיכך:

שידה, שהיא כמין ארגז בעגלה למרכב נשים חשובות.

תיבה שלפני שולחני [רע"ב].

ומגדל שהוא בית האוצר של עץ [רע"ב].

כוורת הקש [העשויה מזנבות שבלין] וכוורת הקנים.

98. רש"י שבת דף לה., וראה "עיונים".

99. כשיעור גובה המבוי, דאין גבהו פחות מעשרה. ואפילו היה המבוי גבוה הרבה דיו בלחי גובה עשרה טפחים — רע"ב

100. דבעינן דבר חשוב במחיצה. רע"ב. וראה

96. שגובהו כחצי ארכו ורחבו, כים של שלמה. שהרי היה רחבו עשר אמות וגבהו חמש אמות. כן פירש רש"י, וראה בהרחבה ב"עיונים"

97. אבל אם לא היה להן שוליים, אפילו הן קטנים הרבה אין תורת כלי עליהן, ריטב"א.

גמרא:

תני רבי חייה: אפילו כחוט הפרבל שקושרין
בו את בית הצואר. (103)

שנינו במשנה: לחיין שאמרו.

תנא: עשה לחי לחצי מבוי, שלא העמידו
בפתח המבוי אלא העמידו בתוך המבוי
בחצי ארכו של מבוי, אין לו היתר טלטול
אלא בחצי המבוי הפנימי. [רא' ציור 1]

והוינן בה: לימא, מדקתני "לחיין" בלשון
רבים, תנן הכא סתמא דמתניתין כרבי
אליעזר, דאמר: שני לחיין בעינן להיתר
מבוי, ולא סגי באחד [ולעיל נחלקו עליו
חכמים]?

ותמהינן: פשיטא, שיותר מחצי מבוי "אין
לו"?

ורחינן: לא רבי אליעזר היא!

ולהכי מפרשינן: אלא אימא דעיקר החידוש
הוא ד"יש לו" חצי מבוי, אבל החצי שמחוץ
ללחי, פשיטא שאין לו!

אלא מאי לחיין בלשון רבים דקתני?

ותמהינן: הא נמי פשיטא!

לאו משום דבעי שני לחיים. אלא התנא
מיירי בלחיין שבכל מבואות דעלמא, כלומר:
כל לחי שעושין במבואות צריך שיהיה
גובהו עשרה טפחים.

ומשנינן: חידוש הוא! כי מהו דתימא נגזור
שלא ישתמש אף מן הלחי ולפנים, דליחוש
דילמא אתי לאישתמושי בכוליה מבוי.

ומקשינן: אי הכי, ברישא דהך מתניתין
[לעיל דף יד:], דקתני "קורה שאמרו", נמי
ניתני "קורות"? ויהיה הביאור כמו כאן:
מאי קורות — קורות דעלמא!

קא משמע לן דלא גזרינן!

ולהכי משנינן שינויא אחרינא:

אמר רבא: עשה לחי למבוי והגביהו מן
הקרקע שלשה טפחים. (104) [רא' ציור 2]

הכי קאמר התנא במשנתנו: אותן לחיין,
שנחלקו בהן רבי אליעזר וחכמים — דלרבי
אליעזר תרתי בעינן, ולרבנן סגי באחד —
גובהן עשרה טפחים, ורוחבן ועוביין כל
שהוא. והשתא סתמא דמתניתין לא כמר
דייקא ולא כמר. (101)

או שהפליגו מן הכותל של מבוי לעבר רחבו
של פתח המבוי — שלשה טפחים. [ציור 3]

לא עשה ולא כלום. (105)

ומפרשינן למתניתין: וכמה כל שהוא? (102)

ואפילו לרבן שמעון בן גמליאל דאמר בכל
דוכתא: אמרינן לבוד עד ארבעה טפחים,
הכא לא מהני.

כדלקמן דף פ. — להכי מיבעי לן, רשב"א,
ריטב"א]

תוספות יום טוב בשם רבינו יהונתן טעם אחר
בוה, ובמה שתמה על זה בגליון המשניות
לרבינו עקיבא איגר.

103. רש"י שבת דף קא:, ופירוש "סרבל":
בערוך פירש, חוט כפול ועב, וברש"י שם משמע
שהוא שם הבגד]

101. ומילתא אגב אורחיה קא משמע לן, דאף
על גב דפליגי רבנן ורבי אליעזר במנין הלחיים,
לא נחלקו בשיעורם כלל — ריטב"א.

104. דמחיצה כי האי גוונא לא מהני, דהוי ליה
מחיצה תלויה — משנה ברורה],

102. לפי שיש "כל שהוא" שיש לו שיעור —

רב רחומי מתני חכי: אמר רב יהודה בריה דרב שמואל [בר שילת] משמיה דרב: אין הלכה כרבי יוסי לא בהילמי ולא בלחייך, אף על גב דבתרווייהו מסתבר טעמיה [ריטב"א].

אמרו ליה לרב רחומי [ריטב"א] אמרת? כלומר: האמנם אתה אומר שאין הלכה כרבי יוסי לא בהילמי ולא בלחייך?

אמר להו רב רחומי: לא, והלכה כרבי יוסי בתרווייהו, שכפר בדבריו כיון דחזר בו [ריטב"א].

אמר רבא: האלהים! בשבועה, שכן אמרה. ונמירנא ליה מיניה [ואני למדתי ממנו כמו שאמר בתחילה]. אלא שחזר בו.

ומאי טעמא קא הדר ביה?

משום דרבי יוסי נימוקו עמו פירושו עמו, לתת טעם לכל דבריו, שהיה מיישב את דבריו. (107)

אמר ליה רבא בר רב חנן לאביי: הילכתא מאי בלחייך, כרבי יוסי או כחכמים?

אמר ליה: פוק חזי מאי עמא דבר [צא וראה איך "נהגו" העם]. (108)

וכבר נהגו בלחי משהו.

דהני מילי למעלה, כגון גבי קורה [לעיל בעמוד א], אבל למטה, כיון דהויא מחיצה שהגדיין בוקעין בה, לא קאמר רבן שמעון בן גמליאל דמהני!

דהיכא דהגדי יכול ליכנס בשופי, הא גופא מבטל ליה מתורת לבוד. (106)

שנינו במשנה: רבי יוסי אומר, רחבן של לחייך שלשה טפחים:

אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל: אין הלכה כרבי יוסי, לא במה שאמר בהילמי [מי מלח מועטין, שרבי יוסי אוסר לעשות בשבת], ולא במה שאמר — במשנתנו — בלחייך.

אמר ליה רב הונא בר חיננא לרב יוסף שחלה ושכח תלמודו: בהילמי אמרת לן קודם שחלית שאין הלכה כרבי יוסי, אבל בלחייך לא אמרת לן.

ולא ידענא אמאי.

מאי שנא בהילמי דאין הלכה כרבי יוסי, משום דפליגי רבנן עליה. והרי בלחייך נמי פליגי רבנן עליה?!

אמר ליה רב יוסף: שאני לחייך משום דקאי רבי כוותיה דרבי יוסי — כדאמרינן לעיל דף י. ודף יב. — ומשום הכי הלכה כמותו!

ב"עיונים".

107. רש"י גיטין דף סז, ולקמן דף נא. פירש רש"י "נימוקו" שהוא לשון נים — וקו, דבר [נים] ישר כקו המשקולת — שהוא כעין פלס, ששמים משקולת על חוט, למותחו ולעשותו ישר.

105. יש אומרים, דאתי אורא דהאי גיסא ואורא דהאי גיסא ומבטל ליה. ויש אומרים דהוה ליה מחיצה שהגדיים בוקעין בה, ראה "עיונים"

106. כדלקמן דף ט"ז. נתבאר על פי שו"ת רבי עקיבא איגר סימן י"ח, וראה בהרחבה